



**T.C.**  
**PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ**  
**İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**  
**MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS**  
**PROGRAMI**

**ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERE YÖNELİK MANEVİ**  
**DESTEK VE REHBERLİK**

**TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ**

**Hazırlayan**  
**Fatma SALINAN**

**DENİZLİ, 2024**

**T.C.**  
**PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ**  
**İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**  
**MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**  
**ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERE YÖNELİK MANEVİ DESTEK VE**  
**REHBERLİK**  
**TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ**

**Fatma SALINAN**

**Proje Danışmanı: Doç. Dr. Gencal ŞENYAYLA**

**Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri**

**Tezsiz Yüksek Lisans Programı: Manevi Destek ve Rehberlik**

**Fatma SALINAN** tarafından hazırlanan “**Engelli Çocuğa Sahip Ailelere Yönelik Manevi Destek ve Rehberlik**” adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi danışmanlığında hazırlanmış olup ..... tarihinde son kontrolü yapılarak Pamukkale Üniversitesi İslam İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Manevi Destek ve Rehberlik tezsiz yüksek lisans dönem projesi olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Doç. Dr. Gencal ŞENYAYLA

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .....tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

**Enstitü Müdürü**

## **BEYAN**

Bu projenin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Fatma SALINAN

## ÖNSÖZ

İnsan ebeveyn olmayı heyecanla beklemektedir. Ancak dünyaya gelecek olan çocuğunun engelli olacağını haberini almak hayal kırıklığına uğratmaktadır. Duygusal, maddi, fiziksel ve sosyal açıdan zor bir döneme giren ailelerin belirli ihtiyaçları meydana gelecektir. İhtiyaçlarının karşılanması işlerini kolaylaştıracaktır. Engelli çocuğa sahip ailelerin manevi yapılarının da desteklenmesi gerekmektedir. Dindar bireylerin dini başa çıkma yöntemlerini kullandıkları aşikardır. Onları bu süreçte manevi rehberlikle desteklemek süreci yönetmelerinde yardımcı olacaktır.

Biz bu çalışmamızda engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları sorunları, gereksinimleri, durumu nasıl adlandırdıkları ve dini başa çıkma yöntemlerini ele aldık. Çalışmanın belirlenmesi ve hazırlanması sürecinde yaptığı destek, rehberlik ve teşviklerinden dolayı danışman hocam Doç. Dr. Gencal ŞENYAYLA' ya teşekkürlerimi sunuyorum.

**Fatma SALINAN**

**Denizli, 2024**

## ÖZET

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Proje Özeti

<b>Projenin Başlığı:</b> Engelli Çocuğa Sahip Ailelere Yönelik Manevi Destek ve Rehberlik	
<b>Projeyi Hazırlayan:</b> Fatma SALINAN	<b>Danışmanı:</b> Doç. Dr. Gencal ŞENYAYLA
<b>Kabul Tarihi:</b>	<b>Sayfa Sayısı:</b> VI + 26
<b>Anabilim Dalı:</b> Felsefe ve Din Bilimleri	<b>Programı:</b> Manevi Destek ve Rehberlik
<p>Çocuk sahibi olmak heyecanla beklenen mutluluk kaynağı iken engelli çocuğa sahip olmak ebeveynler için zor ve stresli bir süreçtir. Bireylerin engelli çocuğunun olması beraberinde meşakkatli pek çok şey getirecektir. En zoru duygusal iyileşme iken yanında maddi, sosyal, ekonomik sorunlar ile baş etmek bireyleri yıpratmaktadır. İnsan genelde çocuğu için elinden gelen bir şey olmadığını anladığında Allah ile bağı kuvvetlendirmeyi tercih etmektedir. Olumlu dini başa çıkma yöntemlerine yönelen insan hem psikolojik olarak iyileşirken hem de acizliğini kabullenmektedir. Bireylerin olumlu dini başa süreçlerini desteklemek manevi destek ve rehberlikle mümkün olmaktadır.</p> <p>Bu çalışmada ilk olarak engellilik kavramı anlatılmaya çalışılmıştır. Ardından engelli çocuğa sahip ailelerin sorun ve gereksinimlerinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ailelere manevi destek ve İslam'ın engelliye bakışı anlatılmaya çalışılmıştır. Ebeveynlerin olumlu ve olumsuz dini başa çıkma yöntemlerinden bahsedilerek çalışma sonlandırılmıştır.</p>	
<b>Anahtar kelimeler:</b> Engelli, Olumlu Dini Başa Çıkma, Olumsuz Dini Başa Çıkma, Manevi Rehberlik	

## ABSTRACT

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences

Abstract of Master Thesis

<b>Project Title:</b> Spiritual Support and Guidance for Families with Children with Disabilities	
<b>Author:</b> Fatma SALINAN	<b>Supervisor:</b> Doç. Dr. Gencal ŞENYAYLA
<b>Date:</b>	<b>Nu. of pages:</b> VI + 26
<b>Department:</b> Philosophy and Religious Studies	<b>Program:</b> Spiritual Support and Guidance
<p>While having a child is a source of eagerly anticipated happiness, having a child with a disability is a difficult and stressful process for parents. Having a child with a disability brings with it many challenges. While emotional recovery is the most difficult, coping with financial, social and economic problems wears individuals out. When people realize that there is nothing they can do for their child, they prefer to strengthen their bond with God. People who turn to positive religious coping methods both heal psychologically and accept their helplessness. Supporting positive religious coping processes of individuals is possible with spiritual support and guidance.</p> <p>In this study, firstly, the concept of disability was tried to be explained. Then, the problems and needs of families with disabled children are mentioned. In the third part, spiritual support for families and Islam's view of the disabled were tried to be explained. The study was concluded by mentioning the positive and negative religious coping methods of parents.</p>	
<b>Keywords:</b> Disability, Positive Religious Coping, Negative Religious Coping, Spiritual Guidance.	

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER .....	iv
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ .....	vi
GİRİŞ .....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
TANIMLANAN KAVRAMLAR.....	2
1.Engellilik Kavramı.....	2
1.1.Zihinsel Engellilik .....	3
1.2.Bedensel Engellilik.....	3
İKİNCİ BÖLÜM .....	5
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERİN YAŞADIĞI SORUNLAR VE İHTİYAÇLARI .....	5
1.Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Sorunlar .....	6
1.1.Fiziksel Sorunlar .....	6
1.2.Sosyal Sorunlar .....	6
1.3.Psikolojik Sorunlar .....	7
1.3.1. Birincil Tepkiler.....	8
1.3.2. İkincil Tepkiler .....	9
1.3.3. Üçüncül Tepkiler .....	10
1.4.Ekonomik Sorunlar .....	10
2.Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Gereksinimleri .....	10
2.1.Maddi İhtiyaçlar.....	11
2.2.Bilgi ve Eğitim İhtiyacı .....	11
2.3.Duygusal Destek Gereksinimi .....	12
2.4.Bakım Gereksinimleri.....	12
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM .....	14
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERE YÖNELİK MANEVİ DESTEK.....	14
1.İslam’da Engellilik.....	14
2.Ebeveynlerin Engeli Din Kaynaklı Anlamlandırma Biçimleri.....	14

2.1.Ceza-Vebal .....	15
2.2.Ödül-Lütuf .....	15
2.3.Özel Seçilme – Allah’ın Sevdiği Kul Olma .....	15
2.4.Affedilme – Cennete Gitme Vesilesi .....	16
2.5.İmtihan .....	16
2.6.Kader .....	17
3.Engelli Çocuğa Sahip Ailelere Manevi Destek .....	17
3.1.Olumlu Dini Başa Çıkma.....	18
3.1.1.Dua.....	18
3.1.2.İbadete Yönelme .....	19
3.1.3.Kutsal Mekân ve Dini Önderlere Baş Vurma .....	20
3.1.4.Yardım Etme ve Sadaka Dağıtma.....	20
3.2.Olumsuz Dini Başa Çıkma .....	21
3.2.1.İsyan.....	21
3.2.2.Allah’ın Adaletini Sorgulama.....	22
<b>SONUÇ.....</b>	<b>23</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>25</b>



## SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

bs.	: baskı, basım
c.	: cilt
çev.	: çeviren
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
ed.	: editör
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
s.	: Sayfa, Sayı
TDK	: Türkiye Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	: tarih yok

## GİRİŞ

Engellilik kavramı doğuştan veya sonradan gerçekleşen, bireyde zihinsel veya fiziksel çeşitli düzeyde yetersizliklerin meydana gelmesidir. Engellilikle hem bireyin hem de aile üyelerinin hayatında meşakkat ve sıkıntılar meydana gelmektedir. En çok duygusal anlamda sıkıntı yaşamaktadırlar. Mevcut olan diğer sorunlar ise yine psikolojik sorunları beslemektedir. Ebeveynlerin sorunlarla baş ederken gereksinimlerini karşılamaya çalışması ise onların hızlı yıpranması neden olmaktadır.

Engelli çocuğa sahip anne babaların yaşadıkları zor durum karşısında en çok baş vurdukları baş etme yöntemi ise dini başa çıkmadır. Din insanların güçlerinin yetmediği noktalarda kendilerini güvende hissetmeleri için önemlidir. Allah ile bağlarını kuvvetlendirmek ebeveynlere güç vermekte, sorunlarla baş etmede raht yol kat etmelerini sağlamaktadır.

Biz bu çalışmamızda öncelikle kavramsal tanımlamalara yer vereceğiz. Ardından engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları sorun ve ihtiyaçlardan bahsedeceğiz. İslam'ın engelliler ile ilgili görüşlerine yer verip, bireylerin dini başa çıkma yöntemlerini açıklayacağız.

# BİRİNCİ BÖLÜM

## TANIMLANAN KAVRAMLAR

### 1.Engellilik Kavramı

Engellilik insanın yaşamı boyunca kendisinin yaşayabileceği ya da başkasında şahit olabileceği bir durumdur. Fazlaca aşına olduğumuz bu durumla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. TDK' nı tanımına göre; “*doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlükleri çeken kimsedir.*”<sup>1</sup> Kanundaki tanımı ise “*fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireylerle birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey*” şeklinde<sup>2</sup> Türkçede engelli, özürlü ve sakat kavramlarının sıklıkla birbirinin yerine kullanıldığını görmekteyiz. Bu kavramların arasında anlam farkı bulunmaktadır. Bunu Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılmış olan ayırmda net görmekteyiz. DSÖ'ne göre;

**Zedelenme (İmpariment):** psikolojik, fizyolojik ya da anatomik yapı veya fonksiyonlardaki işlevsel eksikliği veya anormallik anlamındadır.

**Yetersizlik/Sakatlık (Disability):** Bir insan için normal kabul edilen bir davranışı göstermedeki eksiklik veya kısıtlılık olarak kullanılmaktadır.

**Engellilik (Handicap):** Sosyal rolün yetersizlik nedeniyle yerine getirilmemesi durumudur.

Yan birey belirli bir zamanda belirli bir durum için yapılması istenileni yetersizlik nedeniyle yerine getiremiyorsa yetersizliği engele dönüşmektedir.<sup>3</sup> Son dönemlerde yapılmış olan feminizm, postyapısalcılık, fenomenolojik tartışmalar engellilikle ilgili çalışmaların önünü açmıştır. Yeniden modellenen kavram sosyal ve biyolojik olarak iki

<sup>1</sup> Türk Dil Kurumu TDK, “Engelli” (Erişim 29 Ekim 2023). <https://sozluk.gov.tr/>

<sup>2</sup> “Mevzuat Bilgi Sistemi” (Erişim 29 Ekim 2023). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

<sup>3</sup> Servet Melek Caner, *Dindar Bireylerin Engellilere Karşı Tutum ve Davranışlar Üzerine Bir Araştırma* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 17.

yönlü ele alınmaktadır. Biyolojik olarak engellilik, özür ve yeti yitimi, sosyal olarak ise sakat ve engelli kavramları öne çıkılmaktadır.<sup>4</sup>

### 1.1.Zihinsel Engellilik

Zekâ geriliği eğitim, tıp, sosyoloji, psikoloji gibi pek çok disiplinin ilgi alanı konumundadır. Bu sebeple her alanın kendi ilgisi dahilinde çeşitli tanımları yapılmaktadır.<sup>5</sup> Kavramın en genel tanımını yapacak olursak; çocuktaki zihinsel gelişim yetersizliğinin neden olduğu durum. Zekâ geriliği olarak da adlandırılan zihinsel engel gelişim sürecinde ortaya çıkan biliş, dil, motor ve toplumsal yetiler gibi zekanın çeşitli boyutlarında bozulma ile belirlenen ve çevreye uyum sıkıntısı yaşanan ruhsal bir problemdir.<sup>6</sup>

Zihinsel engelliliğin kavramsal, sosyal, pratik ve zihinsel alanları bulunmaktadır. Bu alanlardaki becerilerin aksaklıkları ve eksiklikleri bireyin hayatını sıkıntıya sokmaktadır. Zihinsel engellilik doğum sırasındaki komplikasyonlardan ya da doğum sonrasında ilerleyen gelişim aşamalarında ortaya çıkmaktadır.<sup>7</sup>

### 1.2.Bedensel Engellilik

Bedensel engellilik, kişinin bedeninin tamamında ya da bir kısmında meydana gelen sinir sisteminin zedelenmesi, hastalık veya kaza sonucu meydana gelen sıradan yaşamsal aktivitelerini kısıtlayan, mâni olan deformasyondur.<sup>8</sup> Bedensel engellilik kendi içerisinde ortopedik, görme, işitme, konuşma ve süregelen hastalıklar diye ayrılmaktadır.<sup>9</sup>

Zihinsel ya da fiziksel engelli sayısı dünyada az değildir. Dünya nüfusunun yüzde 15'i herhangi bir engellilik türü ile mücadele etmektedir. Ülkemizde de oran göz ardı edilemeyecek kadardır. Türkiye'deki en kapsamlı sayım 2002 yılında "Türkiye Özürlüler Araştırması" adı altında gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmaya göre ülke nüfusumuzun

---

<sup>4</sup> Caner, *Dindar Bireylerin Engellilere Karşı Tutum ve Davranışlar Üzerine Bir Araştırma*, 16.

<sup>5</sup> Ziya Emre Atlı, *İslam'ın Engelliye Bakışı ve Engelli Aileleri Ankara, Çubuk Örneği* (Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 7.

<sup>6</sup> Fuat Kaya, *Zihinsel Engelli Çocuklara Sahip Ailelerde Dini Başa Çıkma ve Problem Çözme* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 51.

<sup>7</sup> Melike Nur Kurban, *Bedensel Engelli Bireye Sahip Annelerde ve Zihinsel Engelli Bireylere Sahip Annelerde Benlik Saygısı ve Stres Düzeyinin İncelenmesi* (İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 9-10.

<sup>8</sup> İrem Atıcı, *Fiziksel Engelliler ve Kentsel Mekânın Kullanımı* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 6-13.

<sup>9</sup> Çağlar Tekkanat, *Bir Kelam Problemi Olarak Engellilik* (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 20.

yüzde 12, 29'unu engelli vatandaşlarımız oluşturmaktadır. Erkeklerin engellilik oranı kadınlardan daha fazla olduğu araştırmanın sonuçlarından biridir.<sup>10</sup>

Tüm bu bilgiler ve oranlar göz önüne alındığında engelli bireyler için yapılan araştırmaların ne kadar yerinde olduğu aşikardır.

---

<sup>10</sup> Haluk Habib Kurtoğlu, *Bir Rehabilitasyon Kurumundan Yardım Alan Engelli Çocuk Ailelerinin Aile İlgisi ve Tükenmişlik Durumlarının Engelli Çocuğu Bulunmayan Ailelerle Karşılaştırılması* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Uzmanlık Tezi, 2017), 12-13.

## İKİNCİ BÖLÜM

### ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERİN YAŞADIĞI SORUNLAR VE İHTİYAÇLARI

Yaşam içerisinde insanın en zor rollerinden biri ebeveynliktir. Spermin yumurtalıkta döllenişle başlayan bu serüven hem anne hem de baba için kutsal bir yolculuktur. Sağlıklı bir bireyin ebeveyni olmak bile pek çok sorumluluğu getirirken engelli bireylerin ebeveyni olmak sorumlulukları artırmaktadır. Heyecanla beklenen dokuz ayın sonunda kucağa alınan bebeğin engelli oluşu aileler için öncelikle ruhsal ardında ekonomik, sosyal, fiziksel daha fazla zorluk ve yıkımı getirmektedir.

Engelli bireylerin ailelerinin en çok sorduğu soru “neden?” sorusudur. Tüm sağlıklı bireyler gibi koşup oynamasını, başarılı olmasını, sosyal çevre edinmesini isteyen aile üyeleri “Bu neden benim çocuğumun başına geldi?” sorusunu sıkça sormaktadırlar. Engelli çocuğa sahip anne ve babayı en çok yıkan konu çocuklarının sağlığını kaybetmiş olmasıdır. Bu duygu aynı yakınıni kaybedip yas içerisinde olan bireyin psikolojik durumuna çok yakındır. Anne babanın üzüntüsü iki yönlüdür. Birincisi çocuklarının sağlıklı çocuklar gibi dünyaya gelmemesinden kaynaklıdır. Onlar gibi hayatı deneyimleyemeyecek olmaları anne babayı derinden üzer. İkincisi ise ebeveynlerin kendi beklentilerinin karşılanmamasıdır. Çocukları hakkında hayalleri olan anne babanın beklentilerinin gerçekleşmeyecek olması onları fazlasıyla etkilemektedir. Bu durum anne ve babayı depresyona sokabilmektedir.<sup>11</sup>

Engelli çocuğa sahip ebeveynler üzerinde yapılan araştırmalara göre bu ailelerin stres düzeylerinin yüksek olduğu ortaya konmuştur. Engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğu olmayan ailelere göre daha fazla duygusal güçlüklerle sahip oldukları ve bu sebepten depresyona daha meyilli oldukları saptanmıştır.<sup>12</sup>

Hem maddi hem manevi güçlük içerisinde bulunan ebeveynlerin manevi destekle rahatlatılması onların omuzlarındaki yükü bir nebze olsun hafifletecektir. İnananlar için

---

<sup>11</sup> Elif Kara, *Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Bu Konuyla İlgili Dini Tutumları* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 17.

<sup>12</sup> Arslan Emel - Sunay Yıldırım Doğru, “Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19 (2008), 543.

dini rahatlama psikolojinin her alanında etkili olmaktadır. Kişinin inanç sahibi olması ona sığınacak bir güç sağlamaktadır. Ayrıca hem kendinin hem de evladının dünyada çekmiş olduğu sıkıntıların ahirette karşılığını bulacağını, kişiye mükafat olarak döneceğini bilmesi onu depresyondan alıkoyacaktır. Çektiklerinin boşuna olmadığını hissetmek büyük ölçüde rahatlığı beraberinde getirecektir.

## **1.Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Sorunlar**

### **1.1.Fiziksel Sorunlar**

Engelli bireyin ve aile fertlerinin yaşadığı en önemli problemlerden bir tanesi fiziki çevre koşullarıdır. Çünkü fiziki hareket bireyin topluma uyum sağlayabilmesi adına değerli bir noktadır.<sup>13</sup> Fiziki koşulların uygun olmaması bireyin faaliyet ve hareket alanının kısıtlanması demektir. Aile ve bireyin kısıtlanması onları depresyona ve tahammülsüzlüğe meyilli hale getirecektir.

Engelli bireylerin ve ailelerinin yaşamlarını kolaylaştırmak adına çevre düzenlemelerinin yapılması gerekmektedir. Bu devletlerin sorumlulukları içerisinde. Hayatlarının kolaylaşması bireylerin ve ailelerinin topluma uyumlarını hızlandıracaktır. Topluma entegre olmuş bireylerin ruhsal sağlıklarının yerinde olmasının yanında üretkenlikleri de artacaktır.

### **1.2.Sosyal Sorunlar**

Engelli bireye sahip ailelerin en büyük sorunu sosyal sorunlardır. Çünkü sosyal sorunlar aileleri yıkıma götürebilecek potansiyele sahiptir. Bir yandan çocuklarının sağlık, psikolojik ve ekonomik sorunlarıyla baş etmeye çalışırken üzerine sosyal sorunların eklenmesi aileleri fazlasıyla zorlamaktadır. Ailelerdeki temel duygunun sosyal alanda yalnız hissetmeleridir. Sosyal alandan soyutlanma korkusu baskın duygu olarak gözükmektedir.<sup>14</sup>

Engelliliğin hastalık olarak görülmesi sosyal soyutlanmayı beraberinde getirmektedir. Ayrıca engelli bireyi tek düşünmek, bakımını üstlenen aileyi göz ardı etmek

---

<sup>13</sup> Ertuğrul Yılmaz, *Engelli Bireye Sahip Ailelerde Teodise Problemi: Sosyolojik Bir Bakış* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 31.

<sup>14</sup> Yılmaz, *Engelli Bireye Sahip Ailelerde Teodise Problemi: Sosyolojik Bir Bakış*, 27.

sosyal sorunu perçinleyecektir. Sosyal hayata dahil olamayan bireyler ve aileler toplumdaki yalıtılmış olacak, yalnızlık hissiyatı ile baş etmek zorunda kalacaktır.

Yapılan çalışmalara göre engelli çocuğa sahip ailelerin toplumsal yaşamda kendilerine ve çocuklarına yöneltilen bakışların onları rahatsız eden olayların başında geldiği ortaya çıkmaktadır.<sup>15</sup> Sosyal hayatta karşılaşılan bu tarz tutumlar ailelerin daha çok içe kapanmasına neden olmaktadır. Aileyi yalnızlığa itmektedir.

Sosyal yaşamdan soyutlanma annelerde daha çok gözlemlenmektedir. Çocuklarının bakımı ile ilgilenen anneler gereğinden fazla efor sarf etmektedirler. Böylelikle annelerde hem bedensel hem de psikolojik yorulma meydana gelmektedir. Kendisine dahi zaman ayıramayan anne, sosyal aktivitelere zaman ayıramadıkları için çevrelerinden soyutlanmaktadır.<sup>16</sup>

Engelli bireyin gelişimsel açıdan büyümesi sosyal hayatta etiketlenmeyi artırabilir ve daha görünür hale gelmesine sebep olabilir. Kendi içerisinde ekonomik, psikolojik, fiziki pek çok zorluk çeken aile sosyal açıdan da baskı altında kalır. Bu da kişilerin tahammül seviyesinde düşüşün görülmesine neden olacaktır. Yaşın ilerlemesi ile toplumun toleransı azaldıkça ailenin toleransında eş değer ölçüde azalma görülecektir. Açıkça etiketlenmiş olmak bireyin toplum tarafından kabullenilişini de zorlaştıracaktır. Tabii bu kabullenmedeki sıkıntı sadece birey için olmayacak bakımını üstlenen kişiler için de olacaktır. Engelli bireylerin izolasyon yaşamlarının en büyük sebebi sosyal etkilenmeleridir.<sup>17</sup>

### **1.3.Psikolojik Sorunlar**

Çocuk sahibi olacağının haberini alan her ebeveyn mutluluk yaşamaktadır. Çocuğu için hayaller ve beklentiler içerisinde bulunurlar. Çocuğunun engelli olacağını öğrendiklerinde ise fazlasıyla karmaşık duygular içerisine girerler. Çünkü geleceğe dair yapılan planlar ya iptal olmak zorundadır ya da kısmen gerçekleşecektir. Özel

---

<sup>15</sup> Patricia Kearney - T. Griffin, "Between Joy And Sorrow: Being a Parent of a Child With Developmental Disability", *Journal of Advanced Nursing* 34 (2001), 582.

<sup>16</sup> Hülya Okutan, *Zihin Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumlarının İyimserlik ve Psikolojik Belirti Düzeyleri Açısından İncelenmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 25-26.

<sup>17</sup> Okutan, *Zihin Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumlarının İyimserlik ve Psikolojik Belirti Düzeyleri Açısından İncelenmesi*, 25-26.



gereksinimleri olan çocukları için yeni planlar yapmak, beklentilerini kenara bırakmak zorundadırlar.

Ailelerin engelli bireye sahip olacaklarını öğrenmek hayatlarında yaşayacakları en zor deneyimlerden biridir. Her ailede kendisine özgü tepkiler olsa da hepsinde benzer görülen aşamalar ve tepkiler mevcuttur. Genel olarak engelli çocuğa sahip olacağının haberini alan ailelerde sırasıyla şok, inkâr, üzüntü, kızgınlık, suçluluk, kaygı, beklenmedik krizler, hayal kırıklığı, kendine güven ve saygı duygusunda azalma şeklinde görülmektedir. Ebeveynlerin engelli çocuğu kabullenme sürecine kadar bu duygular üç aşamada gerçekleştiği kabul edilmektedir.<sup>18</sup>

### 1.3.1. Birincil Tepkiler

Birinci aşamanın ilk duygusu şoktur. Engelli çocuğa sahip olacağını öğrenen ailelerde görülen ilk tepkidir. Genellikle ağlama veya tepkisiz kalma şeklinde görülmektedir.<sup>19</sup>

İlk şokun ardından inkâr duygusu gelmektedir. Bu inkâr duygusu yas durumunda yaşana kaybı kabul edememe ile aynı durumdur. Olumsuz haberin alındığı ilk anda oluşmaktadır. Bu evrede birey yaşanan durumda bir yanlışlık olduğunu düşünür ve kendi başına gelmiş olamayacağı düşüncesi ile mevcut durumu yok saymaktadır.<sup>20</sup>

Birincil tepkilerin son aşaması ise acı çekme ve depresyondur. Hayal kırıklığına uğrayan anne baba için çocuğundaki engel hayallerinde yaşattıkları ideal çocuğun yok olması demektir. Ebeveynlerde çok sevilen birini kaybetmek gibi acı yaşandığı görülmektedir. Acı çekme gerçeğin kabullenilmesini kolaylaştırmaktadır. Acı çekmenin ardından ise depresyon gelmektedir.<sup>21</sup>

---

<sup>18</sup> Kurtoğlu, *Bir Rehabilitasyon Kurumundan Yardım Alan Engelli Çocuk Ailelerinin Aile İlgisi ve Tükenmişlik Durumlarının Engelli Çocuğu Bulunmayan Ailelerle Karşılaştırılması*, 13-14.

<sup>19</sup> Kurtoğlu, *Bir Rehabilitasyon Kurumundan Yardım Alan Engelli Çocuk Ailelerinin Aile İlgisi ve Tükenmişlik Durumlarının Engelli Çocuğu Bulunmayan Ailelerle Karşılaştırılması*, 14.

<sup>20</sup> Elif Kara, "Engelli Çocuğa Sahip Annelere Yönelik Manevi Destek İle Güçlendirme Uygulaması", *The Journal of International Social Research* 11/57 (2018), 311.

<sup>21</sup> Kurtoğlu, *Bir Rehabilitasyon Kurumundan Yardım Alan Engelli Çocuk Ailelerinin Aile İlgisi ve Tükenmişlik Durumlarının Engelli Çocuğu Bulunmayan Ailelerle Karşılaştırılması*, 15.

Depresyon artık kişinin tamamen gerçeği idraki ile çaresizliğini kabullenmesi ve acı duygusunun gerçek anlamda yaşandığı dönemdir. Bu dönemdeki kişilerde görülen duygular içe kapanma, yalnızlaşma, üzüntüyü ve hüznü yaşama şeklindedir.<sup>22</sup>

### 1.3.2. İkincil Tepkiler

İkincil tepkileri suçluluk duyma, kararsızlık (karışık duygular), kızgınlık ve utanma oluşturmaktadır. Engelli çocuğa sahip bireylerde acı çekmenin yanında en baskın duygu suçluluk duymadır. Ebeveyn yapmış olduğu hatadan dolayı yaratıcı tarafından cezalandırılmış olabileceğini düşünmektedir.<sup>23</sup>

Kararsızlık duygusunun kaynağı ise engelli bireyin hayatının geri kalanında kendisini idame edip edemeyeceğinden kaynaklanmaktadır. Kararsızlık aile bireylerinin birbirini suçlamasından da kaynaklanabilmektedir. Bazı ailelerde bu dönem kısa sürerken bazılarında daha uzun sürdüğü gözlemlenmektedir.<sup>24</sup>

Kızgınlık yani öfke ise kabullenmenin gerçekleşmediği inkâr döneminde akla gelmeyen soruların sorulduğu, mevcut durumun sorumlusunun ve nedeninin arandığı aşamadır. Bu dönemde doktor ihmalkarlıkla, anne hamilelik sürecindeki dikkatsizliğiyle suçlanabilir. Aile içerisinde ciddi gerilmelere ve suçlamalara neden olabilir.<sup>25</sup> Öfke kabullenmeyi önleyici bir duygudur.

İkinci aşamada yaşanan son duygu ise utanmadır. Ebeveynler her zaman çocuklarının başarılı olmasını ve kabul görmesini isterler. Ancak engelli birey toplum içerisinde pek çok olumsuz davranış ve tutumlara maruz kalmaktadır. Bundan dolayı aileler engelli çocuğundan utanma duygusu geliştirebilirler. Utanma duygusundan kaynaklı olarak sosyalleşmekten uzak durabilirler. Anne baba öz saygısını yitirebilir.<sup>26</sup> Böylece aile sosyal izolasyon yaşar. Bu aileyi depresyona itebilir.

---

<sup>22</sup> Fatih Pulat vd., “Yas Bahçesinde Beş Gün: Levlâ’ nın Hikâyesi (Bir Borderline Kişilik Yapılanmasının Yas Süreci)”, *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi* 2/3 (2009), 1.

<sup>23</sup> Kurtoğlu, *Bir Rehabilitasyon Kurumundan Yardım Alan Engelli Çocuk Ailelerinin Aile İlgisi ve Tükenmişlik Durumlarının Engelli Çocuğu Bulunmayan Ailelerle Karşılaştırılması*, 15.

<sup>24</sup> Yılmaz, *Engelli Bireye Sahip Ailelerde Teodise Problemi: Sosyolojik Bir Bakış*, 26.

<sup>25</sup> Kara, “Engelli Çocuğa Sahip Annelere Yönelik Manevi Destek İle Güçlendirme Uygulaması”, 315.

<sup>26</sup> Kurtoğlu, *Bir Rehabilitasyon Kurumundan Yardım Alan Engelli Çocuk Ailelerinin Aile İlgisi ve Tükenmişlik Durumlarının Engelli Çocuğu Bulunmayan Ailelerle Karşılaştırılması*, 16.

### 1.3.3. Üçüncül Tepkiler

Son aşama olan bu tepki döneminde aileler artık kabullenme yoluna gitmektedirler. Bu süreç anne ve babaların çocuklarıyla olumlu ilişkiler kurabileceklerini fark etmeleriyle başlar. Önceki aşamalarda yaşanan olumsuz duygular tamamen yok olmayacaktır. Ancak kabullenme ile anne baba zayıf ve güçlü yönlerini fark edecektir. Artık aile olumsuz duyguları kenara bırakacaktır ve çocukları için yapabileceklerini planlamaya başlayacaklardır. Böylelikle çocuğa nitelikli bir hayat yaşama şansı tanımış olacaklardır.<sup>27</sup>

Kabullenme ailenin yeni şartlara uyum sağlamaya çalıştığı, hayatını mevcut duruma göre tekrar organize ettiği aşamadır. Mücadele etme isteği ortaya çıkacaktır. Bu ise iyileşmenin başladığının göstergesidir.<sup>28</sup>

### 1.4.Ekonomik Sorunlar

Günümüzde bir çocuğun eğitimi masraflı iken engelli bir çocuğun eğitimi daha masraflı ve detaylıdır. Devlet engelli bireylerin eğitimi için destek sağlamaktadır ancak bu yeterli olmamaktadır. Aileler engelli çocuklarının eğitimlerinin yanında sağlıkları içinde ciddi bir bütçe ayırmak zorundadırlar. Masraflardan dolayı ailenin yaşam standarttı düşmektedir. Bu da aile içerisinde sorunlara sebep olmaktadır. Zayıf ekonomi aile bireylerinde psikolojik sorunlara sebep olmaktadır.<sup>29</sup>

### 2.Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Gereksinimleri

Engelli olsun olmasın her çocuğun büyümesi ve gelişmesi için bir aileye ihtiyacı vardır. Her ailede çocuğun büyümesi süreci içerisinde stres yaratan dönemler bulunmaktadır. Ancak engelli çocuğa sahip ailelerde stres eşikleri daha fazladır. Ailelerin bu eşikleri en az zararla ve en kısa sürede atlatması hem aile fertleri hem de engelli birey için önemlidir. Sürecin daha az zararla iyi bir şekilde yönetilmesi ailelerin ihtiyaçlarının karşılanması ile mümkün olacaktır.

---

<sup>27</sup> Kurtoğlu, *Bir Rehabilitasyon Kurumundan Yardım Alan Engelli Çocuk Ailelerinin Aile İlgisi ve Tükenmişlik Durumlarının Engelli Çocuğu Bulunmayan Ailelerle Karşılaştırılması*, 17.

<sup>28</sup> Kara, "Engelli Çocuğa Sahip Annelere Yönelik Manevi Destek İle Güçlendirme Uygulaması", 315.

<sup>29</sup> Yılmaz, *Engelli Bireye Sahip Ailelerde Teodise Problemi: Sosyolojik Bir Bakış*, 27-28.

## 2.1.Maddi İhtiyaçlar

Engelli bir çocuğun varlığı ailenin yapılan harcamalarını direkt yükseltecektir. Engelli çocuğun sağlık, eğitim, ulaşım, diyet, kullandığı araç-gereçler sağlıklı bir çocuğa göre kat kat fazladır. Bu durum ailenin maddi anlamda belini bükmektedir. Ayrıca ailelerin engelli çocuklarının gereksinimlerini karşılayabilmek adına pek çok iş fırsatını kaçırdığı da aşıkardır. Annelerin çalışmasının genellikle mümkün olmaması ekonomik sorumluluğun yalnızca babaya kalması demektir.<sup>30</sup>

Yardım severlerin ve devletin desteği ile aileler biraz olsun rahatlayabilse de yeterli maddi güce ulaşamamaktadır. Bireyin engellilik oranının yüksek olması ve yaşamın ilerlemesi maddi gereksinimleri artırmaktadır.

## 2.2.Bilgi ve Eğitim İhtiyacı

Ebeveynlerin çocuklarına ilişkin ilk bilginin nasıl verildiği aile içerisindeki uyum süreci için önemlidir. Anne babalara uygun yolla çocuklarının durumu hakkında bilgi verilmesi ve onların kendilerini psikolojik olarak hazırlaması süreci yönetmelerini kolaylaştıracaktır. Eksik bilgi ise aileyi gerecektir. Doğacak olan çocuğun tedavisi, eğitimi ve bakımı gibi konularda bilgilerin uzmanlar tarafından verilmesi gerekmektedir. Yeterli ve nitelikli bilgi gereksinimi karşılanan aile bilinmezlerle uğraşmayacaklardır. Böylece psikolojik olarak rahatlayacaklardır.<sup>31</sup>

Eğitim sorunları ailenin psikolojik ve ekonomik sorunlarının oluşmasında büyük rol oynamaktadır. Her engelli bireyin eğitim ihtiyacı birbirinden farklıdır. Bireylerin ihtiyaçlarına göre özel eğitim kurumlarından gerekli eğitim planları yapılmaktadır. Engelli bireyin bu eğitimlerden yararlanabilmesi hem kendisi hem aile üyeleri için kolaylık sağlayacaktır. Bu konuda bireylerin üyesi olduğu devletlerin yardım, destek ve eğitim planlamaları önem arz etmektedir.<sup>32</sup>

---

<sup>30</sup> Okutan, *Zihin Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumlarının İyimserlik ve Psikolojik Belirti Düzeyleri Açısından İncelenmesi*, 31-32.

<sup>31</sup> Okutan, *Zihin Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumlarının İyimserlik Ve Psikolojik Belirti Düzeyleri Açısından İncelenmesi*, 30.

<sup>32</sup> Yılmaz, *Engelli Bireye Sahip Ailelerde Teodise Problemi: Sosyolojik Bir Bakış*, 29.

### 2.3.Duygusal Destek Gereksinimi

Aile ortamında çocuğun inanç, ahlak, tutum ve davranışlarının temeli atılmaktadır. Ailenin duygusal açıdan sağlıklı olması çocuğun sağlıklı olması demektir. Engelli çocuğa sahip ebeveynler engelli çocuk haberini aldıklarında bir yandan kendi duyguları ile baş etmeye çalışırken diğer yandan toplumun tutumları ile uğraşmak zorunda kalırlar. Aileler kendine güven konusunda çeşitli problem yaşayabilmektedirler. Aileler çocuklarının durumlarını ne kadar çabuk kabullenirlerse çocuklarının duyduğu duygusal ve fiziksel ihtiyaçları o kadar iyi karşılayabilirler.<sup>33</sup>

Engelli bireye sahip ailelerin çevresinden duygusal destek görmesi onların kabullenme hızlarını artıracaktır. Devletin desteği de bu notada değerli olacaktır. Ailelere gerekli psiko-sosyal desteğin sağlanması onları topluma hızla kazandıracaktır. Ebeveynlerin kendileri gibi engelli çocuğa sahip başka ebeveynlerle ortak paylaşımlarda bulunmaları onların yalnız olmadığını hissettirecektir. Duygusal açıdan desteklenmiş aile üyeleri engelli çocuklarını duygusal anlamda güçlü yetiştirebilecek böylece engelli bireyler topluma daha hızlı kazanılmış olacaktır.

### 2.4.Bakım Gereksinimleri

Havemann, Berkum ve Reijnder'ın 1997 yılında yaptıkları çalışmaya göre ailelerin yemek hazırlama, ilaç verme, kişisel bakım ve temizlik, tehlikeden koruma, ağız bakımı, giydirme, tuvalet ve bez değiştirme, yedirme, öfke nöbetleri, merdiven ve tekerlekli sandalye kullandırma, kendine zarar vermeyi önleme gibi alanlarda zorlandıklarını ve yardıma ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Engelli çocukların bakımları diğer çocuklara göre daha fazla zaman almaktadır. Engelin seviyesinin artması ve biyolojik yaşın ilerlemesi bakım hizmetlerini daha meşakkatli hale getirmektedir.<sup>34</sup>

Engelli bireylerin bakım becerilerini kazanabilmeleri ailelerin üzerinden yük olacaktır. Bunun için iyi eğitim alabilmeleri sağlanmalıdır. Kendi kendine yetebilme

---

<sup>33</sup> Kasım Çelik, *Engelli Çocuklar İle Engelli Olmayan Çocukların Annelerinin Fiziksel Aktivite Düzeyi Ve Fonksiyonel Kapasitelerinin Karşılaştırılması* (Gaziantep: Sanko Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 10-13.

<sup>34</sup> Okutan, *Zihin Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumlarının İyimserlik Ve Psikolojik Belirti Düzeyleri Açısından İncelenmesi*, 21.

becerisi kazanan bireyin hayat kalitesi artacaktır. Böylelikle hem kendisi hem de aile üyeleri psikolojik ve fiziksel olarak rahatlayacaklardır.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERE YÖNELİK MANEVİ DESTEK

#### 1.İslam'da Engellilik

İnsanlar hayatlarında karşılaştıkları olumsuzlukları inandıkları din bağlamında adlandırmaktadırlar. İslam dinin engelliler hakkındaki görüşlerini incelerken Kur'an'ı ve sünneti doğru anlamak gerekmektedir. Kur'an insanı mahlukları en şerefli<sup>35</sup>, en üstünü ve mükemmeli<sup>36</sup> olarak tarif etmektedir. Bu üstünlük sebebi olarak ise akıl<sup>37</sup>, fikir<sup>38</sup> ve irade sahibi olmasına atfetmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki insanın ilahi hitaba mazhar olmasının sebebi onun manevi yapısıdır. Fiziksel yapısı ve görünümü ile alakalı değildir.<sup>39</sup>

Kur'an'da özür kelimesi direkt olarak yer almasa da aynı anlama gelen "uzı" sözcüğü on iki değişik versiyonda bulunmaktadır. Yine engelli kelimesini Kur'an'da göremesek de görme, işitme, konuşma, ortopedik ve zihinsel engellere işaret eden ayetlerin varlığı aşikardır. Âmâ, ekme, esamm, ebkem, e'rac, sefi, marah, ebrass ve darr gibi kelimelerin Kur'an'da geçtiğini görmekteyiz.<sup>40</sup>

#### 2.Ebeveynlerin Engeli Din Kaynaklı Anlamlandırma Biçimleri

İnsanlar kendisine zor gelen bir durumla karşılaştıklarında bunu anlamlandırmak isterler. Sorular sorarlar. Bu insanın doğasındandır. Olaylara sebepler atfederek nedenlerle temellendirmek isterler. Soruların cevapları ise hangi kaynaklara atfedildiğiyle alakalıdır. İnsan özellikle kendi gücünün ötesindeki olayları bir kaynağa yükleme eğilimindedir. Engelli çocuğa sahip dindar ebeveynlerin durumu din kaynaklı olarak anlamlandırmaya çalıştığında belli kavramları kullandıkları görülmüştür. Çoğunluğu kader olarak

---

<sup>35</sup> İsra 17/70

<sup>36</sup> Tin 95/4

<sup>37</sup> Bakara 2/44,76

<sup>38</sup> Nur 24/61

<sup>39</sup> Ece Aydın Söğüt, *Stigma Teorisi Bağlamında İslam İnanç ve Kültüründe Engelli Anlayışı* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 43-44.

<sup>40</sup> Münür Tezcan, *Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı ve İslam'ın Engelliliğe Tanıdığı Kolaylıklar* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 17-18.

anlamlandırırken bazı ebeveynler imtihan diğerleri ise cennete gitme vesilesi, ödül, ceza, Allah'ın özel seçilmiş kulu olma gibi kavramlarla açıklamaktadırlar.<sup>41</sup>

### **2.1.Ceza-Vebal**

Engelli çocuğa sahip olduğunun bilgisine sahip olan ailelerin çoğunluğu cezalandırıldıkları düşüncesine sahip oldukları görülmektedir. Engelli çocuğu Allah'ın cezası, geçmişte bilerek ya da bilmeden işledikleri günahların bedeli olarak görmektedirler. Böylelikle kendilerini sorgulamakta, geçmişlerini irdelemektedirler. Engelli çocuğa sahip olmayı kimi anne baba yapılan bir yanlışın karşılığı alınıyor şeklinde düşünerek rahatlama sağlarken kimi anne babada daha çok strese sebep olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin ceza ve vebal olarak anlamlandırma çabaları olumsuz dini başa çıkma olarak değerlendirilebilir.<sup>42</sup>

### **2.2.Ödül-Lütuf**

İnsanın hayatında baş edilmesi zor bir problemle karşılaştığında problemi Allah'ın bir lütufu olarak görmesi, bireyin başa çıkmasında ve motivasyonunda olumlu verimlilik sağlayacaktır.<sup>43</sup>

Ebeveynlerin engelli çocuklarını ceza olarak adlandırmasındansa ödül olarak nitelendirmesi psikolojik olarak rahatlama sağlayacaktır. Ceza olarak görmesi onu strese sokarken ödül olarak görmesi kendini psikolojik olarak iyi hissettirecektir. Ailelerin dindarlık seviyelerinin artması ödül olarak görmelerine sebep olacaktır.

### **2.3.Özel Seçilme – Allah'ın Sevdiği Kul Olma**

Özel seçilme-Allah'ın sevdiği kul olma düşüncesi ebeveynlerin kendini huzurlu hissetmesini sağlayacak, çocuklarını daha hızlı kabullenmelerine vesile olacaktır. Allah'ın sevdiği kul olma düşüncesi olumlu dini başa çıkma yöntemidir. Bu teslimiyetçi bir yaklaşımdır. Yapılan çalışmalara göre ailelerin Rablerinin dayanma ve kaldırabilme kapasitelerini bildiği için özel çocukları kendilerine verdiği düşüncesinin öne çıktığı görülmektedir. Böylece kendilerini özel hissettikleri anlaşılmaktadır. Yaşadıkları zorluğu

---

<sup>41</sup> Fatma Zehra Akgemik, *Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 52-54.

<sup>42</sup> Akgemik, *Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 54-55.

<sup>43</sup> Münevver Karataş, *Görme Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 54-55.



az sayıda anne babanın yaşamış olması onların bu düşüncesini daha da kuvvetlendirmektedir. Sonuç olarak ebeveynlerin çocuklarını kabullenmeleri hızlanmakta ve kolaylaşmaktadır.<sup>44</sup>

#### **2.4.Affedilme – Cennete Gitme Vesilesi**

İslam inancına göre zorluk ve sıkıntılara sabretmek cennete girme vesilesidir.<sup>45</sup> İnsanın dünyada yaşadığı sıkıntıların karşılığının cennet olacağı düşüncesi kendisini psikolojik olarak rahatlatacaktır. Ayrıca yaşadığı zorluğu daha kolay idare etme yetisi kazanmasına vesile olacaktır.

Dindar aileler engelli çocuklarını cennete gitme fırsatı olarak görmektedirler. Böylece yaşadıkları olayları sorgulamamaktadırlar. Aileler yaşadıkları zorluk seviyesi arttıkça cenneti kazanma ihtimallerinin de yükseldiğine inanmaktadırlar. Böylece çocuklarının engellerini cennete gitme vesilesi olarak görmekte ve onların engellerini kabul ederek çocuklarının gelişimleri için ellerinden geleni yapma cesareti bulmaktadırlar.<sup>46</sup>

#### **2.5.İmtihan**

Müslüman dünya hayatının bir imtihan yeri olduğunu bilir ve hayatını ona göre tasarlar. İmtihan kavramı zorluk ve sıkıntılar için kullanılmaktadır. İslam anlayışına göre Müslüman bilir ki her zorluğun ardından bir kolaylık vardır. İmtihan kavramı zorluk ve sıkıntı ile ortaya çıkan problemlerin, mutluluk ve başarı ile sonuçlanacağı düşüncesini geliştiren, ümit aşıl原因 ve teskin eden bir mekanizmadır.<sup>47</sup>

Dindar bireyler ayetlerden bilirler ki dünya rahatlık yeri değil imtihan yeridir.<sup>48</sup> Ancak Kur'an'da imtihanların insanın günahların affına vesile olacağı belirtilmektedir.<sup>49</sup> Kur'an-ı Kerim'de bulunan ayetler sayesinde birey manevi gelişimini sağlamaktadır. Böylece durumu hızla kabullenmekte ve psikolojik olarak rahat bir süreç geçirilmektedir.

---

<sup>44</sup> Akgemik, *Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 58-59.

<sup>45</sup> Bakara 2/155

<sup>46</sup> Akgemik, *Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 60-61.

<sup>47</sup> Karataş, *Görme Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 48.

<sup>48</sup> Ali İmran 3/86

<sup>49</sup> Azhap 33/33

## 2.6.Kader

İnsan güçsüz ve aciz hissettiğinde din onlara yeni alternatifler bulma konusunda yardımcı olmaktadır. İmanın bir parçası olan kader, sığınma, güvenme, ümit var olma, en zor durumlara bile dayanma, Allah ile ilişkiyi pekiştirme gibi işlevlere sahiptir. Böylece kader inancına sahip kişi rahatlar. Kader inancı teselli etmesi yönüyle terapi görevi görmektedir.<sup>50</sup>

Müslümanlar hayatları boyunca başlarına gelen iyi ve kötü şeyleri kader çerçevesinde değerlendirip, Allah'tan geldiğine inanmaktadırlar. Böylece başlarına gelen musibetlere karşı kendilerini manevi ve psikolojik olarak korumuş olurlar. Kader inancı insanların hayatlarındaki olumsuzluklar ve adaletsiz durumlar karşısında yaşadıkları acizlik hissini teskin etmektedir. Kader inancı ile engelli çocuğunun olması karşısındaki olumsuz duygular katlanılabilir hale gelmektedir.<sup>51</sup>

## 3.Engelli Çocuğa Sahip Ailelere Manevi Destek

Hayatın pek çok alanında zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelmek için insanın maneviyatı çok önemlidir. Engelli çocuğa sahip olmak da ebeveynin hayatında karşılaştığı ağır sorumluluklardan biridir. Başımıza gelen her olayı anlamlandırmak istediğimiz gibi bu durum için de anlamlandırma çabasına girmekteyiz. Bunu maneviyatımız çerçevesinde yapmakta ve anlamlandırmaktayız. Manevi rehberlik dediğimizde önemli nokta bireylerin bu durum ile başa çıkmaları için destek verilmesidir. Kavramsal çerçevede bu duruma dini başa çıkma demektediriz.

Dini başa çıkma kavramı ilk olarak Pargament tarafından kullanılmıştır. En kısa ve öz tanımıyla dini başa çıkma bireyler zor ve sıkıntılı süreçlerindeki anlam arayışları şeklindedir. Bireyler kendilerini yetersiz hissettiklerinde inançları bünyesinde anlamlandırma çabasına girerler ve böylece gelişim süreçlerini başlatırlar. Dini başa çıkmayı pozitif ve negatif yönlü olarak ikiye ayırmak mümkündür. Pozitif dini başa çıkma insanların yaratıcı ile kuvvetli ve güven temelli bir ilişkiyi içerirken negatif dini başa çıkma yaratıcı ile zayıf bağları ifade etmektedir.<sup>52</sup>

---

<sup>50</sup> Akgemik, *Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 64-66.

<sup>51</sup> Karataş, *Görme Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 44-48.

<sup>52</sup> Mehmet Emrullah Duran, *Manevi İçerikli Gelişim Destek Programının Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuk Sahibi Ebeveynlerin Umutsuzluk, Dini Başa Çıkma ve Psikolojik İyi Oluş*

Kişinin karşılaştığı olayda yaratıcı ile sıkı bağ içerisinde olması ve gerekli tevekkülü göstermesi başa çıkmanın en önemli yöntemlerindedir. Jung, “*ritüel, ayin, dua ya da ibadet adı altında süregelen dini uygulamaların, düzenleyici ve psikoterapik etkileriyle hem iç hem de dış tehlikeler karşısında bireyi koruduğunu*” söylemektedir. Kişi psikolojik bütünlüğü bozulduğunda ve kontrol duygusunu yitirdiğini hissettiğinde panikler. Kendisine zihinsel bir sığınak oluşturma girişiminde bulunur. Yaşanılan durumda en kolay ve hızlı sığınak dindir.<sup>53</sup>

Engelli çocuğa sahip olmak bireylerde strese neden olmaktadır. Yaşanılan stresten uzaklaşmak veya kurtulmak için bir şeyler yapmaya yönelinir. Aileler genellikle bu süreç içerisinde dini başa çıkma yöntemlerini kullanmaktadır. Yapılan bazı çalışmalar ise daha çok olumsuz dini başa çıkma yöntemini ailelerde baskın olduğunu göstermektedir.<sup>54</sup>

### **3.1.Olumlu Dini Başa Çıkma**

Olumlu dini başa çıkma maneviyatı güçlendirme, Allah ile bağı kuvvetli tutma ve manevi bağlılığı temel alır. Olumlu başa çıkma yöntemleri arasında dua, Allah’tan ümit kesmeme, ibadete yönelme, kutsal mekân ve dini önderlere başvurma, yardım etme ve sadaka dağıtma bulunmaktadır.<sup>55</sup>

#### **3.1.1.Dua**

Dua İslam literatüründe Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tazim duyguları içerisinde lütuf ve yardımını dilemesini ifade eder. Duanın ana hedefi insanın halini Allah’a arz etmesi, O’na niyazda bulunması olduğu için yaratıcı ile insan arasındaki diyalog olarak kabul edilmektedir.<sup>56</sup>

En etkili başa çıkma yöntemlerinden olan dua hem problem hem de psikoloji odaklı bir metottur. Karşılaşılan problem bireyin değiştirmeye gücünün yetemeyeceği büyüklükte ise dua sayesinde problemi yeniden yorumlayabilir ve duygusal gerilimi azaltarak daha kolay kabullenebilir. Böylece dua duygusal problemlerle başa çıkma

---

*Düzelelerine Etkisinin İncelenmesi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 47-48.

<sup>53</sup> Karataş, *Görme Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 62-63.

<sup>54</sup> Fatma Ulu Dikilitaş, *İşitme Engelli Bireylerin Manevi İhtiyaçları ve Ailelerinin Tanrı Algısı İle Psikolojik İyi Oluş Düzeylerine Değer Odaklı Manevi Güçlenme ve Bakım Programının Etkisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 41-42.

<sup>55</sup> Akgemik, *Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 66-81.

<sup>56</sup> Osman Cilacı, “Dua”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 536.

konusunda aktif rol oynamaktadır. Aynı zamanda dua problemi tanımlamayı, problemin çözümü için çeşitli seçenekler oluşturmayı, Allah ile iş birliği yaparak etkin başa çıkmayı sağlamaktadır.<sup>57</sup>

Duayı psikolojik süreçler açısından iki boyutta ele alabiliriz. Birincisi duanın yapıldığı an içerisinde bireyi duaya güdüleyen süreçtir. Burada anlık duygularımız yer alır. Geçici güdülerdir. İkincisi ise uzun vadeli psikolojik süreçlerdir. Anlık dualarda kişi durumundan etkilenir, doyum sağlandığı an ise geçici duygular ortadan kalkmış olur. Uzun vadeli olanlar ise bilinç altında buluna ve kişiyi her zaman etkilemeye hazır olan duygulardır.<sup>58</sup> Engelli çocuğa sahip ebeveynler her iki süreci de yaşamaktadır. Çocuklarının yetilerinin yetersiz kaldığı veya rahatsızlıklarının nüksettiği durumlarda anlık duygu içerisinde duaya yönelirler. Ayrıca çocuklarının durumlarının geçici olmaması anne babanın sürekli zihninin bir köşesinde olmasından dolayı duyguları her tetiklendiğinde dua etmektedirler. Ebeveynlerin duaya yönlendirilmesi onları rahatlatacaktır. İnsanın gücünün yetmediği konularda acizliğini kabul etmesi duygusal süreci yönetmesini kolaylaştıracaktır. Dua etmek yaratıcı ile bağı koparmamak olduğu için maneviyatı güçlendirecektir.

### 3.1.2. İbadete Yönelme

Dini bir terim olan ibadet Allah'a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, O'nun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya konulan, düzenli olan belirli tutum ve davranışlardır. İnsanlığın dini tecrübesinde en yaygın ibadet şekli ise duadır.<sup>59</sup>

İbadet tecrübesi insanın kendisini adamasının gerçek bir ifadesidir. İmanın amel kısmını teşkil eden ibadet Allah'la samimi bağın göstergesidir. Kişi, stres ve kaygı yaşadığı durumlarda dini inanç ve pratiklere baş vurarak paniği bertaraf etmeye çalışmaktadır.<sup>60</sup>

Engelli çocuğa sahip ebeveynler Allah ile bağlarının güçlü olması için ibadetlerine daha çok önem vermeye çalışırlar. İbadete yönelip yaratıcı ile bağlantılarını kuvvetlendirerek yaptıkları dualarının kabul olma olasılığını artırmak ümidindedirler.

<sup>57</sup> Akgemik, *Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 66-67.

<sup>58</sup> Bengi Mahsen, *Bebeklerinde Doğumdan Önce Down Sendromu Tanısı Alan Anne/Babalarda Dini Başa Çıkma* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 52-53.

<sup>59</sup> Mustafa Sinanoğlu, "İbadet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 233.

<sup>60</sup> Akgemik, *Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 75.

Ebeveynler çocuklarına iyilik sağlaması amacı ile ibadet etmeye başlasalar da kendilerine geldiğini fark ederler. İbadetlerin manevi iyileştirmesi anne ve babaların psikolojilerine iyi gelmektedir.

### **3.1.3.Kutsal Mekân ve Dini Önderlere Baş Vurma**

İnsanlar yetersiz karşılaştıkları zor durumlarda bilişsel ve davranışsal çabaları yetersiz kaldığında başka çareler aramaktadırlar. Yeni kurtuluş yolları aramaya başlayan bireyler türbe ziyaretleri, evliyalardan medet umma, mum yakma, çaput bağlama gibi davranışlar insanlar arasında popüler davranış olarak karşımıza çıkar. Genelde tıpta çare kalmayınca ailelerin son ümit olarak kutsal mekanlara ve dini önderlere baş vurdukları görülmektedir. Ebeveynleri bu duruma iten bazen kendileri bazen ise çevredir.<sup>61</sup>

İnsan oğlunun aceleci yapısı Allah'a yönelirken de ortaya çıkmaktadır. Allah ile daha hızlı ve kolay iletişimde olma isteği vasıtalar aranmasına sebep olmuştur. Toplumda bazı mekanlar ve insanlar Allah'a daha yakın görülmesinden dolayı kutsallık atfedilmiştir. Yine ebeveynler bu kimseleri kendilerinden daha günahsız ve mübarek gördüklerinden dolayı Allah ile bağlarının daha sıkı olduğu kanıtına varmaktadırlar. Bağlarının kuvvetliliğinden dolayı ise isteklerinin daha çabuk Allah'a varacağına inanırlar. Bu sebeple onlardan yardım isteme eğiliminde olurlar.<sup>62</sup>

Ebeveynlerin bu tutumlarının doğru ve yanlışlığı tartışmaya açıktır. Ancak bireylere psikolojik olarak iyi geldiği aşikardır. Kutsal mekân ve dini önderlerden yardım isteyerek Allah'tan ümitlerini kesmemektedirler. Böylelikle anne babalar Allah ile bağlarını sürdürmektedirler.

### **3.1.4.Yardım Etme ve Sadaka Dağıtma**

İnsanlar genellikle dini normlara uyma gerekçesi ile başkalarına yardım ederler. Kişiler genellikle başlarına kötü bir olayın gelmesini engellemek ya da kötü bir olay geldikten sonra sadaka verme eğilimi içerisinde olurlar. Böylelikle kişi belayı defetmek için üzerine düşeni yaptığını hisseder ve bunun rahatlığı ile hayatına devam eder.

Hadislerde sadaka vermenin Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya vesile olacağı ve belaları defedeceği müjdelenmektedir. Sadaka vermenin maddi imkanlarla sınırlığı

---

<sup>61</sup> Akgemik, *Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 78-81.

<sup>62</sup> Karataş, *Görme Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 70-73.

olmayacağı samimiyet ve dürüstlük temeline dayalı her türlü davranışla mümkün olabileceği İslami kaynaklarda belirtilmektedir.<sup>63</sup> Engelli çocuğa sahip bireyler dualarının hızlı kabulü ve Allah'ın hoşnut olmasını sağlamak için sadaka vermeye çalışmaktadırlar. Allah'ın sevgisini kazanmaları niyazlarının kabulünü hızlandıracağı düşüncesine sahiptirler. Sadaka vererek çocukları için bir şey yapmanın iç rahatlığını yaşamaktadırlar.

### 3.2.Olumsuz Dini Başa Çıkma

Olumsuz dini başa çıkma yöntemi stresli ve zor olaylarda Allah ile olan ilişkide zayıflık, yüzeysel bakış açısının hâkim olduğu hayat görüşü ve anlam arayışını kapsamaktadır. Yaratıcının sahip olduğu güçler eleştirilir, yaratıcıya karşı öfke duyma, dini ve manevi bir huzursuzluk, olumsuz olayların yorumlanmasında cezalandırıcı bir yaklaşım vardır. Birey olumsuz dini başa çıkmada yaşanan kötü olayların sorumlusu olarak din ve yaratıcıyı görmektedir.<sup>64</sup>

Engelli çocuğa sahip ebeveynlerde yaşadıkları hayal kırıklığından dolayı olumsuz dini başa çıkma görülebilir. Birey gücünün yetmediği bu durum için yaratıcıyı suçlayabilir. Canı yanan insan suçu başka bir varlığa atmayı daha kolay bulmaktadır. Öncesinde de Allah ile bağı yeterli değilse yaşadığı zor durum sonucu depresif duygularla bu yönetime yönelebilmektedir.

Yapılan çalışmalara göre olumlu dini başa çıkma yöntemlerinin daha düşük depresyon ve anksiyeteye, daha yüksek sevinç ve umuda, bedensel hastalıklarda ise daha hızlı iyileşmeye kaynaklık etmektedir. Olumsuz dini başa çıkma yöntemlerinin ise bireyin daha endişeli ve depresif, öz saygısı düşük, bedensel hastalıklarda iyileşme sürecinde ise olumsuz etkilere sahip olduğu gözlemlenmiştir.<sup>65</sup>

#### 3.2.1.İsyan

Hayat içerisinde görülen isyan dini başa çıkma yöntemidir. İsyan duygusu bazen bilinçli bazen ise bilinçsiz şekilde gerçekleşmektedir. Bilinçli olarak ortaya çıkan isyan

---

<sup>63</sup> Ali Duman, "Sadaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 383.

<sup>64</sup> Mahsen, *Bebeklerinde Doğumdan Önce Down Sendromu Tanısı Alan Anne/Babalarda Dini Başa Çıkma*, 47-49.

<sup>65</sup> Mehmet Zahid Küçükdereli, *Otizimli Çocukların Ebeveynlerinde Depresyon ve Dini Başa Çıkma İlişkisi: Konya Örneği* (Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 41.

duygusunun temelinde kin, çıkar çatışması, suizan gibi duygular bulunmaktadır. Bilinçsiz isyan duygusunda ise örfi ve kültürel bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Yani bireyin dini hassasiyetten çok dini bir görüşten yaşamasından kaynaklanmaktadır.<sup>66</sup>

Engelli çocuğa sahip bireyler Allah'a iman ediyorsa yaşadıkları çaresizliğin de etkisiyle Allah'ın isteklerini yerine getirmesi, dualarını kabul etmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Kendileri Allah'ı hoşnut etmek için ellerinden geleni yapıyorken Allah'ın da onları hoşnut etmesi gerektiği duygusuna kapılmaktadırlar. İsteklerinin yerine gelmediğini görünce de Allah'a isyan etmektedirler. Bazı ebeveynlerde bu isyan sonucunda pişmanlık oluşur ve tövbe etme gereği duymaktadırlar. Bazı ebeveynler ise Allah ile olan bağlarının daha zayıf olması ve depresif hissetmelerinden dolayı pişmanlık hissetmemektedirler.

### **3.2.2.Allah'ın Adaletini Sorgulama**

İnsan oğlu kendisi adalet olgusuna dikkat etmese de muhatabının bu konuda hassas olmasını isterler. Özellikle muhatapları Allah'sa bu konuda daha yüksek beklenti içerisinde olurlar.

Ebeveynler engelli çocuğa sahipse yaşadıkları güçlükler sebebiyle önce isyan duygusuna girmektedirler. Ardından ise Allah'ın adaletini sorgulamaya başlamaktadırlar. Normal çocuklara baktıkça Allah'ın onlara engelli çocuk vermesinden dolayı adaletini sorgularlar. Bazen de çocuklarının çektikleri sıkıntılardan dolayı çocuklarına haksızlık yapıldığını hissederek bu sorgulamaya giderler. Ancak pek çok anne baba bu sorgulamanın hemen ardından pişmanlık duygusu içerisine girerler. Dindar olmalarından kaynaklı olarak günah işleme korkusu ile tövbe ettikleri görülmektedir.<sup>67</sup>

---

<sup>66</sup> Akgemik, *Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 86-87

<sup>67</sup> Akgemik, *Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*, 88-92.

## SONUÇ

İnsanlar anne ve baba olma duygusu içerisindedirler. Bu fitrattan kaynaklanmaktadır. Dünyaya gelecek olan çocuklarının akıllı, başarılı, örnek gösterilecek nitelikte olması ebeveynlerin isteğidir. En azından hayatını idame ettirebilecek yetilere sahip olması temennisi içerisindedirler. Çocukları için belirli hayallere ve isteklere sahiptirler. Ancak engelli bir çocuğa sahip olacaklarının haberini aldıklarında ciddi hayal kırıklığı yaşamaktadırlar. Çocukları ile ilgili hiçbir isteklerinin gerçekleşmeyeceği gerçeği onları duygusal açıdan zor dönem içerisine katmaktadır.

Engellilik doğuştan veya sonradan herhangi bir sebepten meydana gelebilir. Kişinin bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ya da sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesidir. Bundan dolayı toplumsal yaşama uyum sağlamak ve günlük ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekmektedirler. Engellilik çeşitleri temelde zihinsel ve bedensel olarak ikiye ayrılmaktadır.

Engelli çocuğa sahip bireyler hayatları boyunca iyi yönetmeleri gereken süreç içerisine girmektedirler. İlk haberi aldıklarında iki yönlü üzüntü yaşamaktadırlar. Birincisi kendi beklentilerinin karşılanmamasından kaynaklanmaktadır. Çocukları için hayalleri ve istekleri olan aileler artık günlük ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorlanan çocuklara sahip olacaklardır. İkincisi ise çocukları diğer çocukların yaşamlarında deneyimledikleri şeyleri deneyimleyemeyeceklerdir.

Duygusal olarak zorluk içerisine girmiş olan aileleri başka pek çok zorluk beklemektedir. Fiziki, sosyal, maddi, psikolojik sorunlarla da baş etmek zorunda kalmaktadırlar. Fiziki hareket bireyin topluma uyum sağlaması için en önemli olgulardandır. Ancak günümüzde ne kadar engelli bireyler için duyarlılık artmış olsa da hala yeterli seviyede değildir. Hareket alanlarının kısıtlı, zor olması engelli bireylerin ve ailelerinin zorluk çekmesine sebep olmaktadır.

Sosyal hayata katılamamaları ise aile yapısına darbe vurmaktadır. Çünkü engelli çocuğun birçok zorluğuna göğüs germek için çabalayan aile bireyleri bir de sosyal hayata dahil olamadıklarında yalnızlık hissine girmektedirler. Bu duygu onların daha hızlı yıpranmasına sebep olmaktadır. Ailelerin sosyal ortamlara katılması onların sorunlarından biraz olsa uzaklaşmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca sosyal hayat engelli



bireylere de katkı sağlamaktadır. Sosyalleşmek psikolojik açıdan iyi hissetmelerini sağlayacaktır.

Maddi zorluklar ise çoğu sıkıntıyı tetiklemektedir. Maddiyat insan için önemli bir motivasyon kaynağıdır. Kişinin maddi gücünün zayıflaması onu depresyona itmektir. Eğer kişi engelli bir çocuğa sahipse masrafları katlanmaktadır. Bu ailenin ekonomisine darbe bulmaktadır. Sağlık, bakım ve eğitim masraflarının diğer çocuklara göre çok olması ebeveynleri daha da zorlamaktadır. Annelerin çocuklarına bakım sağlayabilmek adına aile ekonomisine katkıda bulunamaması durumu daha zor hale sokmaktadır.

Bahsi geçen tüm sebepler psikolojik duruma etki etmektedir. Haber almayla birlikte olumsuz psikoloji ile surece başlayan ebeveynler diğer sorunların da eklenmesiyle yüksek stres ve anksiyete yaşamaktadırlar. Ebeveynler çocuklarının engelli olduğunu öğrendiklerinde farklı tepkiler verseler de temelinde benzer tepkiler gösterirler. Üç aşamalı tepki vermektedirler.

Engelli çocuğa sahip bireylerin yaşadıkları sorunlardan kaynaklı bazı gereksinimlere ihtiyaçları vardır. Maddi, bilgi ve eğitim, duygusal ve bakım ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bu ihtiyaçlarının karşılanmaması onların psikolojilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Devletlerin ve sosyal hayattaki insanların engelli çocuğa sahip ailelerin ihtiyaçlarının karşılanmasında destek vermeleri gerekmektedir. Ailelerin gereksinimlerini karşılayarak omuzlarından yük almalı onların tamamen çocuklarına odaklanmaları sağlanmalıdır.

Ailelere manevi destek verilmesi yine psikolojilerinin olumlu seyretmesi açısından önemlidir. Onların dini başa çıkmalarının olumsuz değil olumlu olmasını sağlamak manevi destek planları ile mümkün olacaktır. Olumlu dini başa çıkma yöntemleri olan dua, ibadet, sadaka, Allah ile samimiyeti artırma gibi yöntemleri desteklenmelidir. Yanlış başa çıkma yöntemlerine yönelmelerinden ya da dini duygularının sömürülmesinden korunmalarını sağlanmalıdır. Manevi desteğin planlı ve eğitilmiş kişiler tarafından verilmesi onların sağlıklı zihin yapılarının oluşmasını sağlayacaktır. Yaşadıkları sürecin zorluğu ile boğuşan ailelerin Allah ile bağlarının güçlendirilmesi süreci kolay ve doğru yönetmelerini sağlayacaktır.

## KAYNAKÇA

- Akgemik, Fatma Zehra. *Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Arslan Emel - Doğru, Sunay Yıldırım. “Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19 (2008), 543-553.
- Atıcı, İrem. *Fiziksel Engelliler ve Kentsel Mekanın Kullanımı*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Atlı, Ziya Emre. *İslam'ın Engelliye Bakışı ve Engelli Aileleri Ankara, Çubuk Örneği*. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Aydın Söğüt, Ece. *Stigma Teorisi Bağlamında İslam İnanç Ve Kültüründe Engelli Anlayışı*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Caner, Servet Melek. *Dindar Bireylerin Engellilere Karşı Tutum ve Davranışlar Üzerine BİR Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Cilacı, Osman. “Dua”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Çelik, Kasım. *Engelli Çocuklar İle Engelli Olmayan Çocukların Annelerinin Fiziksel Aktivite Düzeyi Ve Fonksiyonel Kapasitelerinin Karşılaştırılması*. Gaziantep: Sanko Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Duman, Ali. “Sadaka”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 35. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- Duran, Mehmet Emrullah. *Manevi İçerikli Gelişim Destek Programının Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuk Sahibi Ebeveynlerin Umutsuzluk, Dini Başa Çıkma Ve Psikolojik İyi Oluş Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Kara, Elif. “Engelli Çocuğa Sahip Annelere Yönelik Manevi Destek İle Güçlendirme Uygulaması”. *The Journal of International Social Research* 11/57 (2018), 311-322.
- Kara, Elif. *Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Bu Konuyla İlgili Dini Tutumları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Karataş, Münevver. *Görme Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Kaya, Fuat. *Zihinsel Engelli Çocuklara Sahip Ailelerde Dini Başa Çıkma ve Problem Çözme*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Kearney, Patricia - Griffin, T. “Between Joy And Sorrow: Being a Parent of a Child With Developmental Disability”. *Journal of Advanced Nursing* 34 (2001), 582-592.
- Kurban, Melike Nur. *Bedensel Engelli Bireye Sahip Annelerde ve Zihinsel Engelli Bireylere Sahip Annelerde Benlik Saygısı ve Stres Düzeyinin İncelenmesi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

- Kurtoğlu, Haluk Habib. *Bir Rehabilitasyon Kurumundan Yardım Alan Engelli Çocuk Ailelerinin Aile İlgisi Ve Tükenmişlik Durumlarının Engelli Çocuğu Bulunmayan Ailelerle Karşılaştırılması*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Uzmanlık Tezi, 2017.
- Küçükdereli, Mehmet Zahid. *Otizmli Çocukların Ebeveynlerinde Depresyon ve Dini Başa Çıkma İlişkisi: Konya Örneği*. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Mahsen, Bengi. *Bebeklerinde Doğumdan Önce Down Sendromu Tanısı Alan Anne/Babalarda Dini Başa Çıkma*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Okutan, Hülya. *Zihin Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumlarının İyimserlik Ve Psikolojik Belirti Düzeyleri Açısından İncelenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Pulat, Fatih vd. “Yas Bahçesinde Beş Gün: Levla’ nın Hikâyesi (Bir Borderline Kişilik Yapılanmasının Yas Süreci)”. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi* 2/3 (2009), 1-13.
- Sinanoğlu, Mustafa. “İbadet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 19. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- TDK, Türk Dil Kurumu. “Engelli”. Erişim 29 Ekim 2023. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=engelli>
- Tekkanat, Çağlar. *Bir Kelam Problemi Olarak Engellilik*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Tezcan, Münür. *Kur’an’ın Engellilere Yaklaşımı Ve İslam’ın Engelliliğe Tanıdığı Kolaylıklar*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Ulu Dikilitaş, Fatma. *İşitme Engelli Bireylerin Manevi İhtiyaçları Ve Ailelerinin Tanrı Algısı İle Psikolojik İyi Oluş Düzeylerine Değer Odaklı Manevi Güçlenme Ve Bakım Programının Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022.
- Yılmaz, Ertuğrul. *Engelli Bireye Sahip Ailelerde Teodise Problemi: Sosyolojik Bir Bakış*. Erzurum: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- “Mevzuat Bilgi Sistemi”. Erişim 29 Ekim 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>